

EDICIÓ: Grup de divulgació de la història de Fals, Associació Cultural i Recreativa de Fals
COL·LABORACIÓ: Ajuntament de Fonollosa, Cooperativa UMAC, Ardu Comarcal de Manresa

ASSOCIACIÓ CULTURAL I RECREATIVA DE FALS
Carrer de les escoles, s/n
08259 Fals (Fonollosa)
Telèfon: 938368003

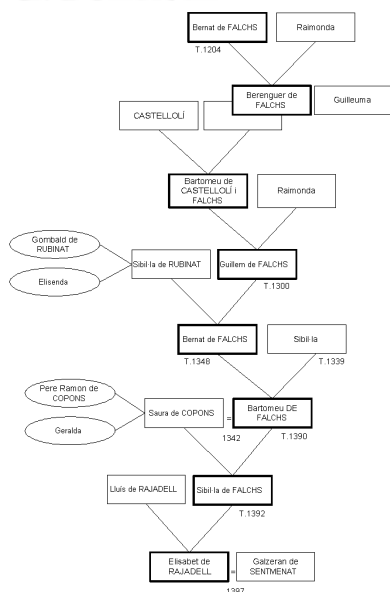
El contingut d'aquesta edició és de divulgació de la història local del poble de Fals. En cap cas es vol ferir la sensibilitat de ningú i, serà d'agrair que qualsevol errada o inexactitud en els escrits, sigui comunicada als redactors de Falchs.

Els castlans de Fals

Quan el comte Borrell II de Barcelona va cedir l'any 986 als vescomtes d'Osona el castell de Cardona i els seus territoris, a Fals ja hi havia un petit castell al voltant de la Torre Vella. Per garantir-ne la defensa, els senyors posaven a cada un dels seus castells un home de confiança. El cap del castell, o castlà, era un cavaller o militar, pertanyent a l'estament de la petita noblesa. Les seves funcions eren encapçalar la milícia i administrar, en nom del senyor, el territori del castell. Si el castlà es mantenia fidel al senyor,

aquest no tenia inconvenient en renovar la confiança en el seu fill, de manera que aquest càrrec va tendir a fer-se hereditari. Els castlans de Fals no sabem qui eren ni d'on provenien, però el cert és que la família va adoptar el cognom Fals, o Falchs, com s'escrivia antigament.

La primera referència és de 1018, quan el vescomte Bermon va cedir a Bonfill de Fals una torre amb uns masos i horts, en un indret dit "Camós". Alguns historiadors creuen que es tracta de la Torre Vella. Bonfill de Fals tenia força influència sobre la família dels senyors de Cardona, com ho prova el fet que en el testament de Bermon

(1026), aquest el va declarar "fidel meu" i el va nomenar marmessor. En el testament de la vescomtessa Engúncia (1039) un dels marmessors escollits és Borrell Bonfill de Fals, suposadament fill de l'anterior. En el testament sacramental del bisbe i vescomte Eriball (1042) s'esmenta que un tal Bonfill de Fals té sota la seva tutela al futur vescomte de Cardona Folc II, i també viuen al castell de Fals dos nebots més del bisbe, Guitard i Eriball, ambdós fills d'Amaltrud.

Un pergami datat el 23 d'abril de 1042, que hem consultat, enregistra la venda del maset Cantacorbs per Pere Ponç o Ponç, que s'anomenava senyor de Fals. El maig de 1124 es va signar una concòrdia entre el vescomte de Cardona i Ramon Guillem de Boixadors i Pere de Fals. Entre 1123 i 1143 surt citat un Arnau Bernat de Fals.

L'agost de 1176, Ponç de Fals, juntament amb la seva muller Ramona i els seus fills Ponç i Pere, va fer una donació al monestir de Santa Maria de l'Estany. El Pere hi va entrar com a monjo. El 1183 el Ponç va regalar al monestir de Santa Cecília de Montserrat una llàntia de plata, amb el compromís de donar cada any vuit quarteres de civada i dues de blat, a fi de poder mantenir la llàntia permanentment encesa. El 1191 els esposos Ponç i Ramona van declarar que volien ser enterrats al monestir de l'Estany, i un any més tard el Ponç va ingressar al monestir per viure-hi segons la regla de sant Agustí. En aquest moment tenia, a més dels dos xicots, quatre noies anomenades Agnès, Rica, Elisenda i Berenguera.

Deuria morir aviat, perquè l'octubre de 1196 Ponç de Fals, la seva mare Ramona i la seva muller Agnès, van donar al monestir de l'Estany l'alou de Sant Andreu de Comallonga. Una de les signatures del document és la de Pere de Fals, avi del Ponç. El 1221 Elisendis de Fals, filla de Ponç i Agnès, va donar diverses terres a l'església de Santa Maria de Caselles, al terme de Camps. L'església va ser consagrada el 1235 pel bisbe de Vic, Bernat Calvó. En l'acta de consagració s'especifica que l'església, que depèn del l'Estany, ha estat construïda a instàncies d'Elisendis i del seu marit Ermengol, que s'anomenen senyors de Fals, els quals van dotar l'església amb una colla de masos de Camps, Fals, Segur i altres llocs. Ermengol, dit "sine terra"

(sense terra) pertanyia a la nissaga Calders.

El 2 idus d'abril de 1246 va fer testament Elisendis. El document es troba a l'arxiu de la Cúria Cremada de Vic. Els marmessors parlen de la categoria de la senyora. Foren l'arquebisbe de Tarragona, l'abat de Santes Creus i el prior de l'Estany. Va disposar que l'enterressin a Santa Maria de Caselles, i va encomanar pregàries per l'ànima del seu marit i d'un fill dit Ponç. Li quedaven vives dues filles, la Ròmia i l'Elisenda. A la primera la va fer hereva i li va llegar el castell de Fals i molts altres castells, com els de Coaner, Calaf i Grevalosa.

Uns anys més tard, una Ròmia de Cervera era senyora de Fals. Tenia un fill, Pere de Cervera, qui el maig de 1281 va signar una acta reconeixent que devia a sa mare 100 monedes d'or pels feus de Fals i Calaf, amb el compromís de satisfer el deute el dia de sant Joan.

Més endavant, el 1303, trobem una altra Ròmia de Cervera, filla de Pere de Cervera i casada amb Ramonet de Cardona, embrancada en un plet amb Guillem de Fals. Van caldre els serveis de dos àrbitres i la mediació del vescomte Ramon Folc per arribar a un acord. El 26 de juliol de 1305, la Ròmia de Cervera va fer donació a Guillem de Fals de tota la potestat que ella tenia sobre el terme de Fals i el dret d'utilitzar un estable dins del castell.

Això ens porta a unes altres persones cognominades Fals, però la seva relació amb els Cervera no és clara. En aquesta època el domini sobre un feu era freqüentment compartit entre diversos senyors, que formaven una xarxa de dependències que podia ser bastant complexa. Fals no estava sotmès exclusivament a la casa de Cardona, sinó que els Fals i els Cervera hi tenien drets, tal com ho reflexa el fet que en alguns moments coexistissin en el terme fins a tres batlles diferents, cadascun d'ells representant el domini d'un senyor. Cal esperar que algun dia, un historiador més expert s'ocupi d'aquesta qüestió i en regui l'entrellat.

Farem ara marxa enrere en el temps per trobar els avantpassats de Guillem de Fals. El 31 d'agost de 1202 Bernat de Fals i la seva muller Raimonda van fer donació d'un alou situat al Coll de Santa Maria de Fals al seu fill Berenguer, casat amb Guilleuma. Se saben alguns detalls de la biografia del Bernat gràcies a un testament sacramental datat l'11 de juny de 1204 a Manresa. Ell ja era mort, però Pere, sacerdot de Fals i altres testimonis van

Escut dels Cardona

jurar sobre l'altar que era voluntat del difunt de fer hereu al seu primogènit Berenguer, a qui volia deixar el feu de Fals i els drets que tenia a Torreblanca, Montesquiú, Sant Mateu, Sant Andreu de Comallonga, Llavineria, Camps, Caselles, el mas Sala d'Aguilar i en altres llocs. També va deixar a l'hereu "una sammata salis" que tenia al Salí de Cardona. En el testament s'esmenten les seves filles, Elisenda, monja al monestir de Vallbona, Raimonda i Berenguera. Si el seu fill moria, l'herència passava a Guilleuma, i després als seus néts de Castellolí.

Això és el que va passar, de tal manera que la possessió del castell de Fals es va desviar cap al seu nét Bartomeu de Castellolí, qui va haver de canviar el cognom i adoptar el de Fals.

Bartomeu es va casar amb una dona anomenada Ramona i la parella va engendrar el Guillem, la Ròmia, la Blanca i una altra noia de nom desconegut.

La Ròmia va emparentar successivament amb Ramon de Talamanca i amb Guillem de Corbella, la Blanca la van donar al cavaller Berenguer de Puigalt, i l'altra filla a Berenguer de Sant Guillem.

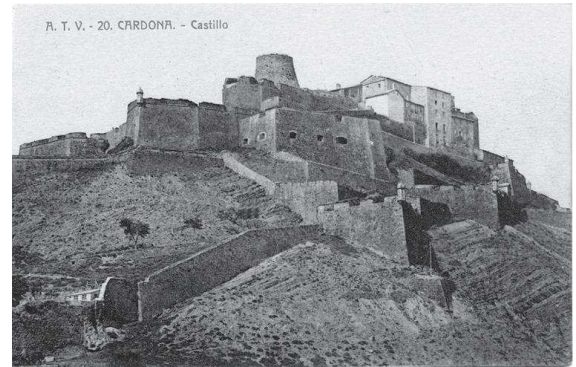
Guillem de Fals va casar-se possiblement dues vegades. El 1281 apareix la primera muller, una dona anomenada Guilleuma. Després va unir-se en matrimoni amb Sibil·la, filla de Gombau de Rubinat i Elisenda. D'aquesta muller li van pervenir, entre d'altres coses, els castells de Talladell, Rubinat i Òdena. Durant el seu temps va ampliar més el patrimoni amb la compra del castell de Santa Fe al seu cunyat Ramon de Talamanca.

Se li coneixen dos fills; l'hereu Bernat i una noia a qui van posar el curiós nom de Falqueta, sens dubte un nom derivat del topònim Fals. La Falqueta va anar a parar a la casa de Ponç de Villalonga, castlà de Calaf. Els descendents d'aquesta nissaga dels Villalonga esdevindrien, molts segles més tard, marquesos de Castellbell. Possiblement tenia una altra filla, l'Elisenda, casada amb Berenguer Rovira.

El desembre de 1285 Guillem de Fals va quedar a deure a dos mercaders de Manresa 175 sous per draps que els havia comprat. Va comprometre's a pagar a l'agost i en garantia va posar els rèdits que rebia dels seus masos de la Vall de Torreblanca.

El Guillem va intervenir en picabaralles amb altres nobles de la rodalia, especialment amb Humbert de Rocafort i la seva muller Sibil·la de Castellet, la milícia dels quals va fer molt mal, cremant boscos i collites als termes de Fals i Rajadell. El setembre de 1297 la Sibil·la, que era ja vídua i vivia retirada al monestir de Santa Llúcia de Rajadell, va demanar protecció al Veguer de Manresa, queixant-se que Guillem de Fals i Berenguer de Rajadell l'havien acuidada injustament. Segons el diccionari, "acuindar o acuyndar" era declarar-se formalment enemic d'algú i desafiar-lo en combat. Els Usatges de Barcelona obligaven als cavallers a l'acuindament abans d'atacar-se i fixaven el temps de pau i treva que havia de transcórrer entre el moment del desafiament i l'inici de les hostilitats.

Guillem va fer testament el 17 de setembre de 1300. Va voler que l'enterressin a Montserrat si moria a Catalunya o Aragó, i si la mort li sobrevenia durant un viatge a fora, que ho fessin al convent dels frares menors més proper.

Castell de Cardona

Entre les deixes testamentàries destaquem les que va fer als monestirs de Montserrat i Pedralbes, a Santa Llúcia de Rajadell, a l'església de Fals, i a les ermites de Santa Maria del Grau, Sant Pere de Torreblanca i Sant Joan de Conomines. Va fer hereu al Bernat. En cas de no tenir fills, l'havia de substituir el seu nét Mateu de Villalonga. Va posar com a condició als seus successors que havien de mantenir el cognom Fals i utilitzar com a símbol l'escut d'armes de Fals.

Bernat de Fals ha merescut un capítol a part en la galeria de personatges il·lustres. Per tant, ens limitarem a dir que va casar-se amb Sibil·la i que va deixar set fills, essent succeït per Bartomeu.

Aquest es va casar amb Saura, filla de Pere Ramon de Copons i Geralda. El febrer de 1343 va signar un document reconeixent com havia rebut dels seus sogres la quantitat de 28.000 sous de tern. Va respondre amb un augment o escriu de 14.000 sous, patrimoni dotat que va avalar amb les propietats de Santa Fe, Talladell, ça Corbera i Llengua Eixuta. La parella va tenir dos fills, el Joan i el Bernat, i una noia, la Sibil·la. Els nois van morir joves i solters, de manera que la Sibil·la acabaria sent l'hereva.

Bartomeu de Fals ja era el cap del seu casal el 1355, quan es va presentar a Cardona davant del vescomte Hug, per rebre la confirmació de la donació del feu del castell d'Òdena. Creiem que Bartomeu de Fals no va residir habitualment a les cases del castell de Fals, sinó que es va instal·lar a Santa Fe (ara terme de les Oluges), on deuria trobar més comoditats. De fet, es va desvincular força del lloc de procedència dels seus avantpassats, com ho demostra el fet que va ignorar les esglésies de Fals en els llegats piadosos del seu testament. Les seves devocions es van decantar cap als altars de Santa Fe i rodalies.

L'escuder i home de confiança del Bartomeu era Pere Torà. El 1377, actuant com a procurador de Berenguer de Fals, va arrendar a Jaume de Vilaseca, del lloc de Viladecavalls (municipi de Calders), els drets del terme de Fals pel preu fet de 66 lliures. Pere de Torà, a vegades resident a Santa Fe i a vegades a Calaf, va signar en nom del seu senyor arrendaments similars en el període comprès entre 1373 i 1389 dels rèdits i censos del terme de Calders. L'arrendament solia ser per tres anys i es pagava fraccionat, a raó de dos cops cada any.

El 1388 el castlà va tenir un conflicte amb Bernat Vila de Fals, sobre els tractes del molí, que suposadament estava arrendat al Vila.

Jurament de fidelitat

fer hereva a la seva besnéta Joaneta, filla de Galzeran de Sentmenat i Elisabet de Rajadell.

Sibil·la de Fals i de Copons va casar-se amb Lluís de Rajadell, senyor del poble veí. El Rajadell era fill de Joan Berenguer de Rajadell i de la seva muller Elisenda de Boixadors i va ocupar càrrecs importants a la cort reial. Va adquirir per compra la senyoria del castell de Castellgalí.

El 1377 la Sibil·la va donar poders al seu pare i a Pere Torà, l'escuder, per reclamar i cobrar del seu marit els 15.000 sous que aquest li havia promès en els capítols matrimonials. Si l'escreix va ser de 15.000, és probable que el dot de la Sibil·la fos de 30.000 sous.

Van tenir tres noies, dites Elisabet, Agnès i Elionor. L'Elionor va fer noces amb Bernat de Talamanca, i un cop vídua, amb Gabriel Desfar, senyor de Castellbell.

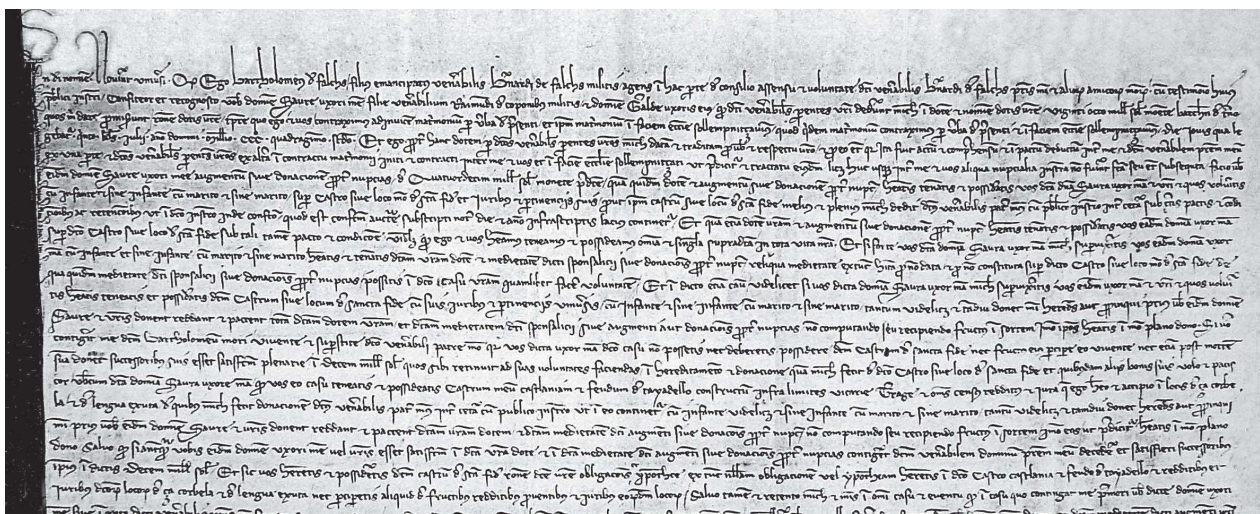
El 1392 va fer testament la Sibil·la, sent marmessors el seu marit, el seu cosí Galzeran de Canyelles i Guillem de Cirera, senyor de Sant Guim. Va reservar 3.000 sous per la seva ànima, mil dels quals havien de ser dotació per matrimoni a les nenes pobres del poble de Santa Fe. Al marit li va deixar 25.000 sous, a la filla petita Agnès 1.000 sous per casar-se, a l'escuder Pere Torà, 12 lliures, i a Agnès Copons, monja de Sant Pere de les Puel·les, 10 lliures. Va nomenar hereva a la filla gran Elisabet.

Lluís de Rajadell va sobreviure-la uns quants anys encara. El 1404 es trobava a la ciutat de Catània, en qualitat de conseller i camarlenc del rei de Sicília, i va reconèixer al seu gendre Galzeran de Sentmenat, que exercia el mateix càrrec, però a la cort del rei Martí de Catalunya i Aragó. Havia rebut d'ell la resta dels 50.000 sous que li tocaven de l'herència del castell de Santa Fe.

La darrera representant d'aquesta nissaga que encara va portar el cognom de Fals va ser Elisabet de Rajadell i Fals. El 1397 es va casar amb Galzeran de Sentmenat, i a partir d'aquest punt la castlania de Fals va passar a ser una de les moltes possessions del Sentmenat, tal com es pot llegir en el capítol dedicat als Marquesos de Sentmenat.

Bartomeu de Fals va fer testament l'11 de febrer de 1390. S'anomena senyor de Santa Fe i castlà dels castells de Fals, Talladell, Òdena i Calders. Va demanar als marmessors que, després de la seva mort, es pagués un antic deute de 4.700 sous que tenia la seva família amb el rector de la parròquia de Santa Fe. Altres deutes que volia que se satisfessin eren 10.000 sous als pagesos de la parròquia esmentada, 150 sous als descendents de Ramon Olzina de Fals, per un hort que li havia comprat prop del Molí, i 50 sous d'indemnització a un tal Ferrer Abella, amb qui s'havia barallat i li havia fet arrencar els ceps d'una vinya. També va donar als marmessors poder per aclarir si estava obligat a pagar una altra compensació de 2.000 sous als habitants de l'Agullà, que havien estat força perjudicats pels homes d'armes de Fals, durant la guerra de Ramon Folch de Cardona contra el vescomtat de Rocaberti. Va fer usufructuària a la seva muller, ultra una donació de 4.000 sous. Segurament els dos fills barons faltaven, perquè va deixar l'herència a la Sibil·la. El 1391 ja era mort, perquè la família va pagar 300 sous al rector de la parròquia de Santa Fe per la sepultura i les misses del funeral.

Saura de Copons va testar el 4 de febrer de 1410. Va

Capítols de Bartomeu Falchs (1343)

EDICIÓ: Grup de divulgació de la història de Fals, Associació Cultural i Recreativa de Fals

ASSOCIACIÓ CULTURAL I RECREATIVA DE FALS
Carrer de les Escoles s/n
08259 Fals (Fonollosa)
Telèfon: 938368194
Fax.: 938368147

Desembre de 2008, número 55

El contingut d'aquesta edició és de divulgació de la història local del poble de Fals. En cap cas es vol fer la sensibilitat de ningú i, serà d'agrair que qualsevol errada o inexactitud en els escrits, sigui comunicada als redactors de Falchs.